

hiányzik közülünk, könyvtárunkból, amelyhez elszakíthatatlanul tartozott.

Az ür, amit lelkünkben hátrahagyott betölthetetlen, de alakja emlékezetünkben és kegyeletünkben tovább is élni fog.

ASZTALOS MIKLÓS.

Egy magyar humanista glosszái Erasmus Adagia-jához.
A közelmúltban a Fővárosi Könyvtár a bécsi Gilhofer & Ranschburg cégtől ERASMUS ROTTERDAMUS *Adagia*-jának ALDUS műhelyében készült 1508. évi kiadását vásárolta meg. (ERASMI ROTTERDAMI *Adagiorum Chiliades Tres Ac Centuriae Fere Totidem*. Venetiis in aedibus Aldi Mense Sept. MDVIII. 4°. 249 ff.) A mű elsősorban azért keltette fel a könyvtár érdeklődését, mert előzéklapján olvasható kézirati bejegyzés szerint a magyar PELEI TAMÁS tulajdona volt, aki a könyvet Budán vette. A szurágott, de különben teljesen ép, egykorú borjúbőr kötésbe kötött könyv számos más helyén részben önálló, de leginkább az Adagia szövegéhez kapcsolódó kézirati bejegyzéseket találunk, amelyek elárulják, hogy PELEI izig-vérig ERASMUS szellemi köréhez tartozott. A glosszák ismertetéséről és PELEI TAMÁSNAK a magyar erasmisták sorába való beállításáról a Fővárosi Könyvtár igazgatója a Könyvtár kiadványaiban fog gondoskodni.

K. B. O.

Közkönyvtárból kölcsönvett könyvek sürgetése a XVIII. század végén. A közkönyvtári könyvkölcsönzés a XVIII. század végén még a kivételek közé tartozott, mert a közkönyvtár nem teljesített közművelődési feladatokat, s éppen ezért a kölcsönzött könyvek sürgetése terén nem alakulhatott ki megfelelő könyvtári gyakorlat, hanem adott esetben a közigazgatási hatóságokat kellett e célra igénybe venni. Ilyen közigazgatási hatósági eljárásra találtunk példát MARTINOVICS IGNÁC esetében, aki 1791-ig a lembergi egyetem tanára volt s minthogy ottani tanszékének feladása után az egyetemi természettani intézet könyvtárának több könyve nála maradt, a galíciai gubernium tett lépéseket azok visszaszerzésére. 1791. december 13-án ugyanis a galíciai gubernium átírt a magyar helytartótanácsához s megsürgette azon könyvek visszaadását, melyeket MARTINOVICS a lembergi természettudományi intézet könyvtárából elvitt. Az átírat az elvitt könyvek jegyzékét is közli, amely jegyzék szerint kizárólag matematikai, természet- és vegytani munkákról volt szó, amely munkák MARTINOVICS érdeklődési köréhez tartoztak. Nem állapítható meg az átíratból, vajjon elismervény ellenében kikölcsönzött könyvekről volt-e szó, avagy a nevezett intézet könyvvállományának felülvizsgálata közben állapították meg a hiányt, s minthogy az intézet MARTINOVICS felügyelete alatt állott, rajta követelték a hiányzó könyveket. Lemberg-

ben úgy tudták, hogy MARTINOVICS selmeci bányatanácsos lett, ezért fordult a gubernium a magyar helytartótanácsához. A valóságban azonban a sürgetés idején MARTINOVICS már bécsi lakos volt s a császári udvarban kapott vegyész alkalmazást.

A magyar helytartótanács abból indult ki, hogy MARTINOVICS pap s mint ilyen az esztergomi érsek joghatósága alá tartozik. Ez alapon a galíciai gubernium megkeresését 1792. január 7-én a primásnak küldötte át s felkérte, hogy a jegyzékben felsorolt könyveket a Pesten tartózkodó MARTINOVICSTÓL (Pestini diversante) szerezzé vissza. (Helytartótanácsi levéltár: Dep. politico-litter. anni 1792. fons 12. pos. 2.) A primás helynökét, KONDE MIKLÓS püspököt, bízta meg az ügy elintézésével, aki március 6-án azt jelentette, hogy MARTINOVICS Pesten lakó fivéréől sikerült megtudnia (apud quem Pestini habitaverat) MARTINOVICS bécsi címét s még január 28-án levélben felszólította a könyvek visszaadására, választ azonban nem kapott. Ezt a primás 1792. március 20-án jelentette a helytartótanácsnak, a helytartótanács pedig a galíciai guberniumnak. (Helytartótanácsi levéltár: Dep. politico-litter. anni 1792. fons 12. pos. 16.) Kevéssel utóbb megérkezett MARTINOVICS válasza a sürgetésre, de nem az egyházi főhatósághoz, hanem a helytartótanácsához intézte azt. Ahelyett, hogy a sürgetésre érdemleges választ adott volna, 1792. április 26-án kelt levelében erélyes hangon óvást emelt az ellen, hogy őt bármely magyarországi hatóság felelősségre vonja. Indokolásul azt hozta fel, hogy tíz esztendő előtt lemergi polgár lett s a lemergi egyházmegyéhez tartozik (decem annorum spatio civis evasit Leopolditanus et archidioecesi huius urbis adnumerari meruit). Kifogást emelt az esztergomi érsek illetékessége ellen azért is, mert tisztán polgári ügyről van szó s a papok polgári ügyei polgári hatóság elé tartoznak (clericus in negotiis profanis tantummodo ad forum civile pertineat), amint ezt az egyetemen használt tankönyv is igazolja. De nem lenne illetékes a magyar helytartótanács az esetben sem, ha a gubernium átiratának megfelelően selmeci bányatanácsos lenne, mert akkor is a bécsi udvari kamara joghatósága alá tartoznék. Végül nyomatékosan hangsúlyozza, hogy semmiféle magyar hatóság illetékességét nem hajlandó elismerni (me declaro, quod nullam pro me agnoscam in Hungaria jurisdictionem). Levelét mint a hit- és bölcsészettudományok doktora, királyi tanácsos és II. LIPÓT császár nyugalmazott vegyésze (pensionatus olim imperatoris Leopoldi II. chemicus) írta alá, a sürgetett könyvekről azonban egyetlen szóval sem emlékezett meg. (Helytartótanácsi levéltár: Dep. politico-litter. anni 1792. fons 12. pos. 18.) De a galíciai guberniumot sem értesíthette a könyvek hollétéről, mert ugyanazon gubernium 1792. szeptember 12-én új-

ból átírt a magyar helytartótanácsához a könyvek visszaszerzése tárgyában, mire a helytartótanács röviden azzal válaszolt, hogy MARTINOVICS nem tartózkodik az országban. (Helytartótanácsi levéltár: Dep. politico-litter. anni 1792. fons 12. pos. 27.)

Az úgy figyelemreméltó része MARTINOVICS álláspontja a magyarországi hatóságok illetékességével szemben, amit 1795. évi felségsértési perében is képviselt. (FRAKNÓI: *Martinovics összeesküvése* 317. l.). Fraknói ezt úgy magyarázta, hogy „aggaszthatá a magyarországi büntetőtörvények szigora“ (318. l.), pedig ez az előadottak szerint egyáltalában nem befolyásolta MARTINOVICSOT.

GÁRDONYI ALBERT.

Ismeretlen Verseggy-kéziratok az Országos Széchényi Könyvtárban. Az Országos Széchényi-Könyvtár hírlaposztályán régóta őriznek egy folyóiratkötetet, az „Uránia“ első évfolyamának harmadik kötetét, melynek lapjai a margón és a sorok közt tele vannak írva összefüggő verses és prózai szövegekkel. A bejegyzések szerzője ismeretlen volt és kiletére vonatkozólag, úgy látszott, nincsen is támpont a szövegekben, sem magában a kéziratpapirosként használt folyóiratpéldányban.

A megfejtést a véletlen szolgáltatta. Történetesen egy másik hasonló módon teleírt könyv került kezünkbe, VERSEGHY FERENC névtelenül megjelent „*Mi a' poézis?*“ (Buda, 1793) c. művének egy példánya, mely hasonlóképen már régen, 1900 óta (Kézirattári növedéknapló sz. 1900/15. Jelzete 603. Oct. Hung.) a Könyvtár birtokában van, szennylapján pedig ez a feljegyzés olvasható: „A bejegyzések VERSEGHY saját kézírása, HALMY GYULA tanárjelölt úr állítása szerint, ki VERSEGHYnek kéziratát ismeri“. A feljegyzés S. Gy.-tól — nyilván SEBESTYÉN GYULA — származik. A két kézirat írása teljesen egyezik; nemcsak a betűik és az egész íráskép, hanem a fakó, rossz tinta színe és az a mód is, ahogy az írás a nyomtatott szöveg által üresen hagyott lapszéleken és sorközökben elhelyezkedik. Kétségtelenné vált, hogy ha S. Gy. gyanúja jogosult, akkor mindkét kézírás a VERSEGHYÉ, mégpedig mindkettő ugyanabból az időből. Meg kell jegyeznünk, hogy a „*Mi a' poézis?*“-ban olvasható szöveg maga is — összefüggő értekezés „*Philológiabéli jegyzések a' Magyar Nyelvrül*“ címen — VERSEGHY mellett vallott, valamint az is, hogy a nyomtatott szöveg versei számos helyen kéziratossá javításokkal vannak ellátva. Az „*Uránia*“-beli kézirat szövegei szintén VERSEGHY-re utalnak. A versek, melyeknek szerzősége rövid úton megállapítható volt, VERSEGHY alkotásai. Ennyi támponttal természetesen nem érhattük be. Kézirattárunk szegény VERSEGHY-kéziratokban, s azok is csak hasonló-